

družboslovci prepogosto pozabljamo. Ob kratkočasnem prebiranju relevantne tematike si lahko postavimo še vprašanje, kam nas pelje citatomanija kot ključni vir dokazovanja lastne strokovnosti?

Lucija MULEJ

Franc Mali

Razvoj moderne znanosti: Socialni mehanizmi

Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2002, str. 174, 3.700,00 SIT (ISBN: 961-235-111-2)

Postmoderna kot čas izrazitih sprememb ožjega in širšega družbenega prostora ne predstavlja zgolj izziva na makro ravneh, pač pa spreminja centre delovanja in odločanja, ki navsezadnje temeljijo na znanosti, odrešilni bilki racionalističnega sveta. Vendar pa se mesijanska vloga znanosti morda spreobrača v apokaliptično, saj postaja vse bolj jasno, da je pomen družbenih dejavnikov v kontekstu znanosti odigral pogojevalno in usmerjevalno vlogo, kar velja še danes in je morda najbolj očitno v razpravah o genski manipulaciji.

Cilj Franca Malija je zlasti eksplicitna obravna družbenega ozadja, in sicer na vseh področjih obravnave, torej od klasične (staroveške) znanosti do razvoja moderne (novoveške) znanosti. Prav tako opozarja na številne napačne interpretacije v razumevanju odnosa med družbo, politiko in znanostjo, kar prikaže na podlagi empiričnega gradiva in teoretskih izhodišč. Ko govorimo o moderni znanosti, je bistvo spoznavne relevantnosti prepoznavanje širših družbenih dejavnikov in internih socialnih mehanizmov delovanja sistema znanosti.

Če začnemo z antično mislijo, je koncept znanosti vezan na kategorijo dokazljivosti in posredovanosti, kar vpelje zahtevo po izpeljanem oz. utemeljenem vtidenju. S tem se postopoma začne uveljavljati pojem znanosti in nemški klasični filozofiji naj bi pripadala zasluga za sintezo pojma znanosti kot sistema in metode. Franc Mali na tem mestu komparativno sooča izsledke Sokrata, Platona in Aristotla in s tem prikaže

težavnost jasnih in nedvoumnih tipologizacij zgodovinskih načinov mišljenja.

Sledeč kronološki niti razvoja problematizira evropocentične predpostavke o zahodnih temeljih moderne znanosti, s čimer nas opozarja na izvornost znanstvenosti v primerjavi z dognanji kitajskega, arabskega in drugih svetov. Izpostavi sociološke avtoritete kot sta Weber in Merton, nenazadnje pa opozori na neenotnost jezika, kjer zaton latinščine in vzpon nacionalnih jezikov pomeni gradbeni temelj znanosti.

Kot družbeno-institucionalne težnje razvoja akademska faza z inherentno karakteristiko ustvarjanja novega znanja v prvi vrsti elaborira procese družbene dediferenciacije, kjer je prišlo do spajanja praktičnega, eksperimentalnega in teoretičnega znanja (Accademia dei Lincei, Royal Society, Academie des Sciences itd.).

V 19. stoletju se prve kvantne spremembe univerz (paradoks dvojne vrste) zgodijo ravno v Nemčiji, kjer gre za tip univerze Humboldt. Čeprav so bili zametki takšnih korakov osnovani tudi drugod (francoski "ecole"), je temelj dokončne institucionalizacije poklicne vloge znanstvenikov potrebno postaviti v čas Humboldtovih univerz. Tu je bila dokončno priznana poklicna funkcija znanstvenika, in univerzitetni učitelj je bil po definiciji tudi znanstvenik.

Iz tipa Humboldt nas Franc Mali elegantno popelje v situacijo 20. stoletja z dramatičnimi spremembami vseh internih in eksperimentalnih parametrov znanstvenega delovanja, kjer je ključni dejavnik transformacije recipročni odnos med znanostjo in tehnologijo. Označevanje teh tranzicijskih procesov je različno; avtor izpostavi Fullerjevo poimenovanje industrializacije znanosti, de Solle Priceovo obdobje velike znanosti (big science), kjer gre zlasti za strukturno, t.j. kvalitativno spremembo v družbenem delovanju in organizaciji sodobne znanosti (projekt Manhattan).

Prejšnje stoletje je namreč prineslo ogromne spremembe informacijskih in organizacijskih struktur, o čemer priča Lotkejev zakon, prav tako pa družbena profesija predstavlja odmik od utečenih vzorcev, saj današnji znanstvenik nastopa kot menedžer (Silicon Valley, Los Alamos). Gre

za prehod od klasičnega modela Mode 1 k sodobnemu modelu Mode 2, kjer formulacija in reševanje problemov poteka v okviru heterogenih kontekstov. Enosmerni hierarhični tok linearnih inovacijskih modelov je namreč v tem kontekstu prekinjen, velja pa vsakokratna prepletenost in součinkovanje različnih dejavnikov, kjer osrednjo vlogo igrajo verižni inovacijski modeli. Podobno je z družbeno odgovornostjo, ki naj se inkorporira že v fazi definiranja problemov in vzpostavljanja raziskovalnih prioritet.

Ta dinamika novega sveta znanosti je morda najbolj navzoča skozi upoštevanje in kršenje družbenih norm. Govorimo lahko o etosu Roberta Mertona, kjer kot ženska lahko računam na zaščito skozi normi komunalnosti in nepristranosti, kar je morda iluzija "context bound" karakteristik. Kakorkoli že, sam govor o goljufijah je v zadnjih desetletjih (popularnost v osemdesetih prejšnjega stoletja) vse prej kot marginalen. Znanstvenik kot podjetnik namreč skrbi za prenos svojega znanja, znanstvene informacije se preoblikujejo v tržno dobro, korak do diseminacije pa ni več daleč. Na tem mestu Franc Mali poda več referenc (Karlsov, Babbage in di Troochio), prav tako pa na deskriptivni ravni izpostavi konkretne primere. Skuša razčleniti vzročno - posledične odnose vzrokov goljufij, ki sicer predstavljajo možne vidike odstopanj, seveda pa nobenega ne moremo postaviti za vrhovnega rabsodnika. Vsekakor pa bi se pri odkrivanju anomalij morali vrniti k epistemologiji in filozofiji znanosti.

Neposredno z goljufijami je vprašanje narave moči v znanosti, katere osnovna enota je komunikacija, obravnavano zlasti v povratnosti toka informacij med znanostjo in družbo. Narava moči znotraj te profesije se odraža na podlagi strukturne značilnosti družbenih komunikacij, kjer se neformalnim pripisuje po mnenju avtorja preveliko težo. V tem kontekstu se lahko sklicujemo na Bourdieuja in njegov simbolni kapital, centralni koncept te razprave pa je Matejev efekt (radikalizacija vprašanja meritokracije), ki je metaforično izražen v sloganih "enainštirideseti sedež", "publish or perish" in podobno. Različni vidiki razprave so spretno prikazani skozi komparacijo evrop-

skega in ameriškega porazdeljevanja moči akademski skupnosti znanstvenikov, kjer je razvidno, da se s tematiko moči neposredno dotaknemo sistema ocenjevanja.

Izhajamo iz predpostavke, da kvantitativne metode ocenjevanja ne morejo nadomestiti subjektivnih ekspertnih ocen oziroma kolegialne kontrole (peer review). Vsekakor se je potrebno zavedati nepreglednosti evalvacijskih postopkov in vprašljivosti nevtrálnih sodb, nič manj pa socialnih pristranosti in naključnih napak v sistemu ocenjevanja. Seveda imata v okviru mehkih znanosti v nasprotju s trdimi večjo težnjo deskriptivni element in intraznanstvena relevantna. Kakorkoli že, v tem sklopu ocenjevanja ostajajo še vedno aktualna načela korigibilnosti, konsenzualnosti, povratnosti in fleksibilnosti.

Kvantitativni dejavniki, kot so bibliometrični kazalci, število publikacij, stopnja citiranosti, dejavniki vpliva in podobno, so prav tako zrno spora. Kot taki ti kazalci brez vključitve v ustrezni pojasnjevalni okvir ne povedo ničesar, situacijo pa še dodatno zaostri razlikovanje med veljavnostjo in zanesljivostjo ter razlikovanje med kazalci in podatki.

Poleg omenjenih vrzeli, za vidnimi in očitnimi dilemami tiči manj očitni problem predmeta meritve - znanstvene aktivnosti, produktivnosti ali napredka. Podobno dilemo izražajo indeksi znanstvenih citatov, katerih funkcija se vse bolj spreminja v instrument znanstvenih politik, s čimer se poveča možnost manipulacije in zlorabe.

Te zagate lahko omilijo intermediarne strukture znanosti (povezava znanost-ekonomija-politika), ki naj bi usposobile refleksivne mehanizme povezovanja in so izraz dialektike funkcionalne diferenciacije in integracije modernih družb.

Franc Mali prav tako izpostavi pojem tveganja moderne znanosti in s tem opozori na problematiko znanstvenega napredka, o katerem je bilo v zadnjem desetletju napisanih veliko socioloških refleksij. Samo tveganje spreminja naravo znanosti, saj znanost izgublja monopolno vlogo vzvišenega arbitra. Postaja le še ena izmed doprinosnih točk k mozaiku (ne)varnosti in (ne)zaupanja v sisteme, zlasti ekspertne sisteme.

Kot sem prikazala, je cilj knjige analiza razvoja moderne znanosti, kar je avtorju nedvomno uspelo. Številne argumentacije, deskripcija primerov, podane iztočnice za naš ožji in širši prostor, primerjalne analize modelov in primerov bralcu ponudijo refleksijo sistemov in razvoja le teh ter mu omogočijo razumevanje silnic, s katerimi se soočamo danes. Med drugim ugotavlja, da vmeščenost v prostor, nasičen s simboli različnega ranga in subtilnosti, pomeni izprazen prostor (ne)naključnih kodov entropičnosti.

Jože SAMBT

Hervé Le Bras

Kri in gruda: pregled teorij migracij v XX. stoletju

Studia Humanitatis, Ljubljana 2003, str. 117, 2.500,00 SIT (ISBN: 961-6262-43-2)

Vprašanje identitete naroda in bojazen za njegovo nerazpoznavnost ali celo izginotje se ob globalizaciji in vključevanju v poglobljene integracije očitno aktualizira. Zaostruje se ob (i)migracijah, ki so in bodo pomemben element ob sicer zelo neugodnih demografskih gibanjih v razvitih državah, hkrati pa so zaskrbljene glede možnosti integracije oz. asimilacije v primeru večjega števila imigrantov. Le Bras nas v delu "Kri in gruda" vabi na kratek zgodovinski sprehod po oblikovanju in razumevanju naše podobnosti o tujcih ter strahov pred njimi.

Avtor najprej predstavi zgodovinski razvoj pojma populacije prek raznih nenatančno in parcialno uporabljenih izrazov, do agregata "number of the people", ki ga je omogočila šele vzpostavitev enakosti med ljudmi, in končno do populacije, ki je vsebinsko več kot le vsota. Vendar pa enakost postopoma zdrsne na raven enakosti oz. enakosti možnosti samo za posameznike znotraj iste nacije.

Razpravo prizemlji z revizijo francoskega zakona o državljanstvu, katere pobudniki so se bali, da bi tuje ženske prihajale v Francijo rojevati; do tedaj je namreč francosko državljanstvo dobil vsak, ki se je rodil na ozemlju

Francije in tam bival več kot pet let. Po novem zakonu otroci podedujejo državljanstvo svojih staršev; šele ob dopolnjenih osemnajstih letih so pod določenimi pogoji lahko zaprosili za njegovo spremembo. Prastaro vprašanje oz. konflikt med *ius sanguinis* in *ius solis* se izpostavi zelo eksplicitno - ali smo Francozi (Slovenci) zato, ker smo francoskega (slovenskega) porekla ali ker sprejmemo francosko (slovensko) kulturo? Prirojenost je postavljena nasproti pridobljenosti, dediščina nasproti vzgoji, podedovana lastnina nasproti pridobljeni - kri nasproti grudi. Avtor meni, da tega premika v smer krvi ni mogoče v celoti pojasniti zgolj s spremenjenimi demografskimi razmerami in spreminjanjem vezi z zemljo, zato se poda v raziskovanje ozadja.

V predindustrijski Evropi migracije niso bile aktualen pojav, pojmovale so se kot nekaj nenaravnega. Montesquieujeva teorija okolja je obravnavala človeka kot rezultat fizičnega okolja v katerem živi, v drugem okolju je tujek, v njem zbolí. Močna demografska rast v najrazvitejših državah postopoma povzroči migracije - najprej znotraj držav, potem v sosednje države in končno preko morja. Začeli so jih obravnavati kot nekaj naravnega, poznavajoč Malthusove ideje, tudi z odobravanjem.

Upadanje (francoske) rodnosti in s tem rasti (francoskega) prebivalstva zaseje strah pred invazijo, ki "se je vsilil kot zrcalna podoba želje po osvajanju in kolonizaciji" (str. 50). Stari imperialistični narodi se (panično) bojijo, da se jim ne bi zgodilo to, kar so oni povzročili drugim. Avtor pojasnjuje razloge za to preuranjeno, nelogično in neracionalno inverzijo, povezano s prisposodobami, katerih se je migracijsko dogajanje oklenilo. Splošno smer migracijskih tokov iz najbolj obljudenih držav v manj obljudene so zbanalizirali na primerjave z rekami, ki tečejo v doline in odlagajo blato (migrante), v naslednjem koraku pa metaforika zdrsne celo na področje hidravlike in sistema veznih posod. Razmišljanje se oklesta na razliko v pritisku, posledičnem pretakanju tekočin in pretresih, ki ob tem nastajajo. Migracijsko izrazoslovje postane kaotično in politično obarvano, mešajo se pojmi, ki bi jih bilo potrebno ločevati, emigracija se